

säänrakennetut tokeinoit tempaavat vielä helposti mukaansa. Lehdissä näemme arkistosta nostettuja vanhankitkeriä kuvia, joita on virutettu ja vanutettu. Niitä on käsitelty, mutta lopputulosta ei rohjeta katsoa kriittisesti. Kiireessä kelpaa kehnompikin kyhäelmä. Toivottavasti seuraava kuvajournalismin aikalaiskirja voi ylpeänä esitellä uudenlaisen kuvatuotannon onnistuneita esimerkkejä.

Tulevaisuuden ennustamiseen *Kuvanjournalismi* ei rohkene ryhtyä. Tulevaisuus-kappaleessa Rainer Oesch tiivistää säännöt ja lait, joiden tulkintojen lomassa liukas skanneri pyyhkii ja nappaa aineksia uusiin kuviin.

Kristiina Kuisma

Kulttuuritutkimuksen uusin versio

GROSSBERG, Lawrence. Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa. Vastapaino. Tampere 1995. 279 s.

Lawrence Grossberg on itsekin rokkifaniksi tunnustautuva amerikkalainen populaarikulttuurin tutkija, jonka tutkimustyössä näkyy sekä brittiläisen kulttuuritutkimuksen perinteen että ranskalaisen nykyfilosofian suvereeni hallinta. Nyt julkaistava suomenos on otos Grossbergin uudemmasta artikeliutuotannosta täydennettynä tuoreella johdannolla ja yhdellä luvulla kirjasta "We Gotta Get Out of This Place". Nyt siis on saatavilla suomeksikin tämän kuuluisan tutkijan usein vaikeaselkoista tekstiä.

Empiirisenä tutkimuskohteena Grossbergia kiinnostaa lähinnä rock - musiikki ja fanikulttuuri. Mutta ennenkaikkea Grossberg on kulttuuritutkimuksen teorian kehittä-

telyn kovimpia nimiä maailmassa, ja hän edustaa kulttuuriteorian uusinta "postmodernistis-konjunkturalistista" positiota. Grossberg kykenee käymään nykyisen tiedotustutkimuksen ja kulttuuritutkimuksen perusoleusten kimppuun todella juuriin-käyvästi. Tilalle hän tarjoaa monessakin mielessä toisenlaista kulttuuritutkimusta. Toisenlaiseen näkemykseen Grossbergia ohjaa myös hänen empiirinen rokkifaniuden lähtökohtansa.

Grossberg näkee nykyisin harjoitettavassa tiedotus- ja kulttuuritutkimuksessa perustavaa laatua olevia vikoja tai lastentautoja. Ensiksikin kulttuuri pyritään virheellisesti redusoimaan viestintään tai joukkotiedotukseen ja koko kulttuuria tarkastellaan viestintämallin (sisäänkoodaus- uloskoodaus) pohjalta. Toinen vika on siinä, että todellisuus redusoidaan, palautetaan, pelkiksi merkityksiksi. Tämä vika juontuu kantalaisperäisestä "väilyksen filosofiasta" joka on niin fenomenologian, strukturalismin kuin jälkistrukturalisminkin perustana. Jälkistrukturalistit eivät saa Grossbergilta armoa myöskään ensimmäisen, viestintään redusoinnin suhteen. Grossberg pölyyttää melkoisesti myös postmodernin teoreetikoja kuten Baudrillardia ja Jamesonia.

Grossbergin mukaan "viestintämallissa" oletetaan kahden erillisen ja omallaan voimallaan olemassa olevan entiteetin suhde. Tätä suhdetta ajatellaan joko yksiiöiden väliseksi, yleisöjen ja tekstien väliseksi tai merkitsijöiden ja merkittyjen väliseksi. Ajatuksesta seuraa, että kaikki kulttuuriset suhteet saavat epämääräisen sisään- ja uloskoodauksen muodon. Tässä kaksijakoisessa mallissa osapuolten välillä vallitseva suhde on itse asiassa kuilu tai etäisyys, joka kommunikaatiossa pyritään ylittämään. On melkein samantekevää kumpi kuilun erottamista osapuolista asetetaan etusijalle, teksti vai yleisö. Osapuolten välinen etäisyys säilyy silti pyhänä ja loukkaamattomana. (232)

Artikulaatioteoria

Sisään- ja uloskoodauksen mallin tilalle Grossberg ottaa artikulaatiomallin, joka

nousee radikaalin kontekstuaalisuuden ideasta tai "ulkoisen moneuden määräävyyden" periaatteesta. Ihmistä tai tekstiä ei tarkastella sisäisenä suljettuna ykseytenä vaan nämä nähdään muodostuviksi vain aina historiallisesti ja paikallisesti erityisissä tilanteissa. Grossbergin artikulaatioteoria perustuu Laclau, Mouffin ja Hallin näkemyksiin, mutta se saa lisäksi täydentäviä piirteitä Deleuzen ja Quattarin ajatuksista.

Miten ihmiset jossakin erityisessä tilanteessa kytkivät tekstin omaan elämäntähtäntönsä: pitivätkö he sitä vanhentuneena vaiko uutena, ottivatko he sen vakavasti vai virmistelivätkö he sille, saivatko he siitä hupia, informaatiota, poliittista taistelutahoa? Miten suhtautuivat EU - Suomen maanviljelijät? Miten paperityöläiset? Oliko suhtautuminen viiden vuoden kuluttua jo täysin muuttunut? Se, miten teksti merkityksellistyy johtuu lukijoiden monista elämäntilanteellisista tekijöistä, joten tekijän tekstiinsä lataama puhuttelutapa on vain yksi vaikuttavista tekijöistä. Tekijä ei saata arvata minkälaisissa tilanteissa ja käytöissä hänen tekstinsä tulee merkityksellistetyksi. Ei ole mitään lukukoonlyötyä merkityksellistämisen tapaa, vaan ainoastaan historiallisesti ja suhdanteittain muuttuvia käytänteitä. Silti nämä käytännöt eivät ole mitenkään mielivaltaisia tai epätodellisia, vaan vaikuttavaa todellisuutta.

Artikulaatiomallin mukaan myös ihmiset ovat samalla kertaa hyvin monenlaisten käytäntöjen ja näiden tuottamien monentasoisten vaikutusten leikkauspiste tai rihteytasema. Ihmiset eivät ole eheitä ja yhtenäisiä, vaan heitä vetää koko ajan eri suuntiin joukko vaatimuksia, paineita tai haluja, jotka tulevat niistä eri käytännöistä, joihin hän osallistuu. Eri käytäntöjen sisäinen ja niiden välinen kehitys on vaikeasti ennakoitavissa. Yhteiskunta muodostuu lukemattomien käytäntöjen vaikuttaessa toisinsa arvaamattomilla tavoilla. Mitä tämä käytäntö omi itseensä tässä historiallisessa tilanteessa? Tuo käytäntö tuli suosituksi, tuo alkoi näivettyä, kolmas puhuttiin uusilla ajatuksilla uuteen liekkiin. Tässä kaikessa joukkotiedotus on vain yksi — tosin tärkeä — käytäntö muiden muassa.

Esimerkiksi se, että Martti Ahtisaari tuli valituksi presidentiksi tai että Paavo Lipponen puolue menestyi vaaleissa, ilmentää sitä, että TV - esiintymisen sujuvuus tai kömpelyys, siis viestintä, ei yksin ratkaise menestystä, vaan tulos riippuu kokonaisvaltaisemmin ihmisten kokemasta elämäntilanteesta.

Esimerkin kulttuurisen objektin merkityksen artikulaatiosta tarjooa islamilaisen naisen huntu. Ranskassa islamilaiset naiset vaativat oikeutta saada käyttää tätä "etnisuskonnollista" symbolia. Samaan aikaan islamilaiset feministit ovat todenneet, että hunnuttautumiskäytäntö ei mitenkään välttämättä kuulu islamin oppiin, vaan se on miesvallan naisten hallitsemiseksi muovautama käytäntö eli huntu on alistuksen symboli. Tavallisille islamilaisille naisille huntu luultavasti merkitsee yksinkertaisesti "naisuutta". Objekti pysyy samana, mutta sen merkitys on aivan erilainen eri kontekstissa ja käytännössä. Keskusteltaessa olisi riitä äkkiä pystyssä.

Esimerkin ruumiinosien merkityksen erilaisesta artikulaatiosta tarjooa rintaliivimainos, joka sallii naiselle "sekä naiseuden että äitiyden". Tämä viittaa yhtäältä rintojen heteroseksuaaliseen käytäntöön ja toisaalta niiden imetyksikäytäntöön. Jälkimmäinen voi tuottaa häitää ko. ruumiinosille seksuaalisen käytännön ja sen "julkisuuden" objektina. Mainos tarjooa apua ristiriitaisissa joko- tai -tilanteessa muuntaen sen sekä- että -tilanteeksi. Kamppailu eri käytäntöjen valtasemasta on meneillään yhteiskunnassa ja naisessa.

Tässä yhteydessä voi todeta myös sen, että ainakin takavuosina naisten heteroseksuaalisen käytännön nimenä ja sisältönä oli "romantiikka" ja miesten "seksuaalisuus". Nämä merkityksellistävät asiat eri tavoin ja niitä tukevat erilaiset julkaisut (harkeiinit vs. jallut). Miehet ja naiset luulivat tekevänsä samaa asiaa, mutta tekivätkin tosiasiaa aivan eri hommaa osallistuen eri käytäntöihin.

Paluu todellisuuteen

Viestintämallin tapaan myöskin Grossber-

gin mainitsemassa kantilaisessa "välityksen filosofiassa" on kyse eräänlaisesta kuulusta. Naivin empiristisessä käsityksessä tietoisuudella on suora pääsy todellisuuteen. Kantilainen malli tuo tähän asetelmaan kolmannen välittävän tekijän eli kategoriat, joiden "läpi" olemme aina tuomittuja näkemään maailman. Näin kohtaamme aina omaa tekoamme olevan ilmiömaailman, sen sijaan että kohtaisimme "todellisuuden sinänsä". Tämän mallin mukaan merkitys ja todellisuus sijaitsevat aina ontologisesti erillään toisistaan, sanoo Grossberg (s. 30)..

Grossbergin näkemyksen mukaan Kantin perusmalliin on tehty sitä parantelevia korjauksia, mutta itse asetelma on pysynyt vuosien myötä ennallaan. Kantin transsendentaaliset, ajan tuonpuoliset käsitteet on historiallistettu ja yhteiskunnallistettu. Kategorioiden sijaan on astunut eroille rakentuva kielijärjestelmä tai kielipelit ja merkityskäytännöt. Nämä korjaukset ovat kuitenkin merkinneet vain revisioita "välityksen filosofiassa", eivät todellisia muutoksia.

Koska Kantin noumenaaliseen maailmaan ei ole kenelläkään suoraa pääsyä, on oppi olevaisesta (ontologia) syrjäytetty metafysiikkana ja sen paikan ovat ottaneet erilaiset epistemologiat, opit siitä kuinka luulemme maailmasta jotakin tietävämmä. Grossbergin mukaan kantilaistyyppisten ratkaisujen vaarana on redusoituminen "ylöspäin" (Stuart Hall). Inhimillinen todellisuus ja kulttuuri on vaarassa kaventua peliksi merkityksiksi, jolloin ei nähdä enää muuta kuin merkityksen taso. "Merkityksestä tulee inhimillisen olemassaolon totaliteetti, koska se välittää muuten luoksepääsemätöntä ja tuntematonta todellisuutta" (s. 237- 238).

Tällaisen Kantilta periytyvän välityksen filosofian vaihtoehdoksi Grossberg ehdottaa "paluuta todellisuuteen" materialistisen vaikutusteorian tapaan eli Deleuzen ja Quattarin "villin realismin" mielessä (ei siis esim. tieteellisen realismin mielessä). Grossbergin mielestä "reaalinen" on palautettava kulttuurintutkimuksen asialistalle ja samanaikaisesti on tunnustettava, että meillä ei ole helppoa ja mutkatonta pääsyä "todellisuuteen" merkityksenannon ja representaation

järjestelmien ulkopuolella. (s. 242).

Villissä realismissa on kyse siitä, että todellisuutta ei yritetä tyypistää kieleksi ja merkityksiksi, vaan päin vastoin kielestä tehdään osa todellisuutta (s. 247). Näin luovutaan näkemyksestä, jossa on olemassa kaksi rinnakkaista, toisiaan leikkaamatonta entiteettiä (kieli ja todellisuus), joiden välille yritetään rakentaa vastavuus. Merkitysvaikutukset ovat osa todellisuutta, mutta näiden vaikutusten lisäksi todellisuus muodostuu myös muista vaikutuksista: materiaalisista, ekologisista, esteettisistä, taloudellisista, poliittisista, emotionaalista, halun rakennetta muuttavista vaikutuksista jne. (s.248).

Monessa tapauksessa vaikutukset ovat merkitysvälitteisiä: esimerkiksi kirjan pääasialliset vaikutukset tulevat meihin merkityksen tason kautta. Mutta esimerkiksi musiikissa merkitys sivuutetaan usein kokonaan. Rokilla voi olla suoria kehollisia vaikutuksia: se saa jalan paukuttamaan tahtia, se nostaa mielialan. Rokilla on myös taloudellisia, esteettisiä, liibidinaalisia ja jopa poliittisia vaikutuksia.

Todellisuus siis määrittynyt eri tasoisiin vaikutuksina, joita käytännöllä on. Ja Grossbergin mukaan käytäntö ei sijaitse siellä, missä se toteutetaan, vaan kaikkialla siellä, missä se vaikuttaa, missä sen olemassaolo saa aikaan muutoksia maailmassa. TV käytäntönä siis sijaitsee esim. valintamyymälässä, jossa ostamme TV:stä tutun tuotteen, tai kadulla jossa tunnistamme Arvi Lindin. Sijaitseeko langanlahojen muotimallien käytäntö anorektikko- teinityttöjen kehossa?

Elämämme panostuskartat

Grossbergin erilaiseen näkemykseen kulttuurintutkimuksesta vaikuttaa hänen lähtökohtansa rockmusiikki ja myös hänen faniutensa. Kulttuurintutkimus on aina kohdeherkkää ja erilainen kohde tuottaa erilaista teorianmuodostusta.

Niinpä kuvaa tai romaaneja tutkimalla ei varmastiakaan olisi Grossbergin tavoin päädytty affektiivisten vaikutusten korostukseen. Musiikki ja erityisesti rokkimusiiikki

sattuu olemaan sellaista, että vaikutukset fiilikseen, mielialaan, voimantunteeseen jne. ovat keskeisiä. Grossberg on joutunut käsitteellistämään sellaista mitä visuaalista aistipiiriä ja rationaalisuutta painottava kulttuurimme ei ole juuri käsitteellistänyt. Grossbergin käsitteistö on pioneeriötä.

Grossbergin fanius - lähtökohta puolestaan on johtanut hänet vastustamaan postmodernin teoreetikkoja Baudrillard ja Jameson. Nämä ovat lohduttoman pessimistisiä, nihilistisiä, kyynisiä ja näkevät massat elitistisesti vain mykkinä, passiivisina kulttuurinäkökulmilla "joita hallitseva ideologia pettää ja joille tutkijan johtava rooli on oikeutettu, koska vain tämä kykenee ymmärtämään ideologiaa ja tuottamaan vastarinnalle oikean paikan ja muodon" (s. 149- 150). Kriitikoille vain täydellisestä negatiivisuudesta ja kaiken vastustamisesta nouseva mielihyvä on oikeutettua.

Sen sijaan fanille, kuten Grossbergille itselleen, jokin asia on tärkeä, tuottaa pätemistä, parantunutta toimintakykyisyyttä, positiivisuutta ja hyviä fiiliksiä. Se mikä faniuden kohde on, on sinänsä samantekevää, olennaista on se, että on olemassa joku asia jolla on väliä ja tämä on positiivinen fakta.

Grossbergin sanastossa tärkeäksi nousee "panostuskartta" (mattering map), joka viittaa niihin asioihin, joista henkilö välittää, joihin henkilö panostaa, sijoittaa energiaansa ja kiinnostustaan. Sijoitettu energia on todellakin "sijoitus" joka tuottaa jotakin sijoittajalleen: pätemistä, mielihyvää, elämän mielekkyyttä, arvonantoa, yhteenkuuluvuutta, identiteetin jne.

Grossbergin metaforan mukaan panostuskartat on kuin "sijoitussalkkuja" (s. 42): sijoitukset eli panostukset eroavat toisistaan paitsi määrällisesti myös luonteeltaan. "Salkkuihin" on merkattu erilaisia mm. erilaisia käytäntöjä, kohteita. Panostuskartat määrittelevät energiankäytön erilaisia muotoja. On mielenkiintoista verrata Grossbergin taloudellista metaforaa Bourdieun "kulttuurisen jne. pääoman" käsitteeseen, jonka mukaan tietyillä kentillä toimiva henkilö kerää kentälle erityistä pääomaa. Nyt Grossbergin metaforan mukaan henkilöillä voi olla ja onkin sijoitussalkkunaan useitakin eri

käytäntöjä kenttineen, joihin hän panostaa eri määrin välittämistään. Grossbergin metafora on joustavampi, siinä missä Bourdieun on strukturaalinen ja staattisempi.

Joku henkilö voi esimerkiksi panostaa jääkiekkoon eri asteisesti. Jos hänen salkkunaan jääkiekko on ainoa asia, johon hän henkeen ja vereen panostaa, on Suomen tuore mestaruus tuonut hänelle suuren voiton, jos kohta tappion tapauksessa mielipahakin olisi ollut totaalista. Jonkin toisen henkilön panostuskartalla voivat olla kodin rakennus, perhe, urheilukalastus olla keskeisiä. Mutta estettä ei ole yhdistelmälle koti - perhe - rokkimusiikki. Joku panostaa ulkonäkönsä (itsensä laittamiseen), joku autonlaittoon, postimerkkeilyyn, elokuviin, jalkapalloon, seksiin, työhön. Kullakin meistä on erilaiset profiilit: salkkussamme on erilaisia panostuskohteita ja sijoitetun energian määrä vaihtelee.

Joku panostaa työhönsä paljon välittämistään. Jollekin sokeritehtaan miehelle työ voi olla yhdenkertainen asia, samalla kun henkilö panostaa SM - tasoisesti pilkkiongintaan tai shakkiin. Myöskin "juoppous" voidaan nähdä panostuksena, joka on alkoholismia jos tämä panostus on ainoa mikä ihmistä liikuttaa (soveltaen Klaus Weckrothin määritelmää). "Alkoholi-fani" ja "työfani" voivat kuullostaa sanoina erikoisilta, mutta tästä näkökulmasta ne ovat oikeutettuja.

Rakastunut panostaa kaiken energiansa rakkaaseensa. Kenties myöhemmin autonkorjaaminen tai tieveide voi tulla ensisijaisemmaksi panostuskohteeksi. Perhe voi jättää, jos henkilö panostaa kaiken energiansa bisnekseen tai viihtyy lohjoella kuukausitolkulla. Joku voi olla niin kova tiedefani, että lukee Adomoa alkukielellä liikennelaitoksen bussissa. Joku onnellinen saa harrastuksesta leipätyön itselleen.

Johonkin käytäntöön panostajien yhteiseksi foorumiksi voidaan perustaa lehti. Koiran harrastajat perustavat tai heitä palvelemaan perustetaan lehti, jossa keskustellaan, esitellään relevantit taudit, trimmaukset, näyttelyt, sukutalut jne. Jopa uutislehdistö (uutiskirjeet jne.) syntyi palvelemaan tiettyihin asioihin panostavia ulko- ja maankappaa käyviä liikemiehiä. Poliittinen

lehti palveli puolueeseen ja yhteiskunnallisiin asioihin panostavia. Kaupallinen sanomalehti on tavaratalo, joka palvelee hyvin moniin asioihin panostavia maksukykyisiä kansalaisia.

Lisää elämänhallintaa

Grossbergin mukaan johonkin panostamisella on "toimintakykyisyyttä" (empowerment) lisäävä vaikutus. Johonkin panostettu energia, jostakin välittäminen, tuottaa vaikutuksenaan merkityksellisen elämän. Johonkin käytäntöön sijoitettu energia lisää henkilön painoarvoa, pätemisintunnetta, arvovaltaa ainakin tuolla kentällä. Eikö sanotakin, että tämä harrastus on ollut minulle "antoisa" tai kuinka johonkin ihmiseen panostaminen on "antanut paljon". Grossbergin mukaan johonkin panostaminen tekee mahdolliseksi muita panostuksia. Panostettu asia tulee henkilön käyttöön voimavarana, resurssina.

Käytetty käännös hankalasta "empowerment" - termistä on mukiinmenevä, mutta pohdittakoon sitä nyt vielä. Termin pohjana on sana "power", valta, voima, kyky. "We Gotta..." - teoksessa Grossberg määrittelee termiä näin: "Empowerment - having a certain control over one's place in daily life..." (mt. 95). Itse olen käyttänyt tätä pohjalta sanontaa "lisätä elämänhallintaa". Koska kaikki sosiaaliset suhteet nähdään valtasuhteina, voisi termi tarkoittaa suhteellisen vallan lisääntymistä (lisätä valtaa - valtauttaa) tai kykyä määrätä paremmin elämänsänsä. Vastakohtana sitten on termi "disempower", joka tätä kykyä vähentäisi.

Fanius merkitsee sitä, että ihminen välittää jostakin, että jollakin on väliä, että johonkin panostetaan. Vastakohtana on tilanne, jossa kaikki on yhdenkertainen eli indifferenttiä. Normaalisti termiä indifferenttiä käytetään arvoteariassa ilmaisemaan, että jokin ei ole toista parempaa eikä huonompaa, että preferenssiä ei ole. Aika ovelasti Grossberg määrittää indifferentin vastakohtaksi differenssin, siis eroavuuden. Näin päästään siihen, että fanius on kykyä tehdä ero "omaan juttuun" ja "muiden juttuihin". Fanius luo myös identiteettiä ihmiselle. Kysymyksiin

"kuika minä olen?" tai "keitä minä olen?" fani voi vastata, että minä olen se, joka erottuu kaikesta muusta pitämällä barokista, mutta ei rokista; tai minä kuulun "meihin", jotka pitävät maailmassa tärkeänä asiana teknoa, välijä vaatteita, tagien tekemistä, skeittamista jne.

Vaaran mahdollisuutena faniudessa on nähdäkseni se, että se voi tuoda urbaaniin massayhteiskuntaan heimoajattelun, jossa "ihmisiä" olemme vain me ja muita taas voi kohdella epäihmisinä miten huvittaa.

Empowerment eli kyky tuntea hallitsevansa omaa elämänsä on Grossbergin mukaan tullut yhä tärkeämmäksi maailmassa, jossa pessimismi on muuttunut arkipäiväiseksi, samalla kun ihmiset yhä yleisemmin tuntevat itsensä kyvyttömiksi välittämään mistään. Johonkin panostaminen auttaa ihmisiä pitämään puolensa uusien tuskien, pessimismin, turhautumisen, vieraantumisen, pelon ja ikävyytymisen muotoja vastaan. (s. 50-51).

Kaiken kaikkiaan Vastapaino on tehnyt jälleen kulttuuriteon lisätessään tämän teoksen suomenkielisen tietokirjallisuuden joukkoon. Kääntäjät ovat menestyksellisesti onnistuneet tulkitsemaan Grossbergin kryptisen ilmaisutavan kielellemme. Grossbergin työn pahin puoli onkin siinä, että hän ei raski antaa esimerkkejä, vaan pyrkii loputtomiin abstraktia ja outoa teoreettista koneistoaan. Tätä vikaa olen itse pyrkinyt tässä paikkaamaan esimerkkejä viljelemällä.

Erkki Karvonen

Sananvapauden takapiru ja kaikkien kaveri

LAGERCRANTZ, Olof. Vuosi kuusikymmentluvulla. Suom. Timo Hämäläinen. WSOY, Porvoo- Helsinki- Juva 1994. 266 s. LAGERCRANTZ, Olof. Ett år på sextiotalet. Wahlström & Wistrand, Borås 1990. 250 s.

Olof Lagercrantz (s. 1911) oli ruotsalaisen valtalehden *Dagens Nyheterin* kulttuuritoimituksen päällikkö 1951- 59 ja lehden toinen päätoimittaja 1960- 75. Viime vuonna suomennetuissa muistelmissaan hän kuvaa journalistintyötään ja DN:n sisäisiä valtaisteluita lähinnä vuosilta 1967- 68, jolloin — kirjan suomalaisen painoksen takakanen mukaan — "maailmalla ja lehdessä kuohui".

Sananvapaus kohtalona

Lagercrantz aloitti journalistinuransa 1939- 40 Rovaniemellä, ruotsalaisten Suomen talvisotaan lähettämien vapaaehtoisjoukkojen lehden *Den Frivillige* päätoimittajana. Jo tuolloin hän törmäsi sanan ja journalistisen vapauden ongelmiin, joista myöhemmin tuli Lagercrantzille eräänlainen kohtalo.

Ero Mannerheimin päiväkäskyjen ja sodan todellisuuden välillä ei voinut olla näkyvästi kriittisen nuoren runoilijan ja toimittajan silmiin. Palattuaan Ruotsiin Lagercrantz sai lähden *Dagens Nyheterin* avustajan paikalta, vaikka oli onastellut itsestään lehden vakituista runoarvostelijaa. Syy oli *Den Frivilligen* talvisodan rauhan jälkeen julkaistu surureunainen numero, jossa ankarasti kritisoitiin Ruotsin istuvaa kokoomushallitusta.

Kun DN:n seuraava päätoimittaja, legendaarinen yliopistomies ja poliitikko Herbert Tingsten 1951 soitti Lagercrantzille ja tarjosi kulttuuriosaston päällikön paikkaa, tämä harkitsi pitkään vapautensa hintaa. Seuraa-

van 25 vuoden aikana Lagercrantz sopeutui DN:n organisaatioon niin hyvin, että tunsikin "verenkiertonsa ja hemojärjestelmänsä" kytkeytyvän lehteen. Monet, eivät vähiten taiteilijat, pitivät häntä lehtineen jopa pahimpana uhkana sananvapaudelle koko Ruotsin maassa.

Kulttuuriosastojen historiasta kiinnostuneelle Lagercrantzin kirja on aarreaitta. Kriitikoiden ja taiteilijoiden ikuisilta vaikuttavilta arvovaltataistot, epätoivoisten kirjallijoiden itsemurhaukukset ja moraalisesti närkästyneiden piispojen painostuskäynnit 50-luvun Ruotsissa ovat lähes huvittavan samankaltaisia kuin suomalaislehtien kulttuuritoimituksissa samaan aikaan.

Luonteeltaan Lagercrantz on sovittelija ja taitava diplomaatti, joka mahdollisimman pitkään pyrki tulemaan toimeen kaikkien kanssa. "Hän on hyvä (pitkäaikainen jne.) ystäväni", on kautta kirjan toistuva lause, joka kattaa Ruotsin kulttuuri- ja kirjallisuuselämän lähes kaikki tunnetut hahmot. Tai, harvemmin: "Hän oli kerran ystäväni."

Sovittelutaitonsa vuoksi Lagercrantz oli suosittu todistaja ja takapiru sananvapauskiistoissa myös maan rajojen ulkopuolella. 50-luvulla hän puolusti norjalaista Agnar Mykleä Punaisen rubiinin takavarikko-oikeudenkäynnissä, 60-luvulla Suomessa Hannu Salamaa.

Unohtumaton on kirjan kuvaus siitä, kuinka Lagercrantz Juhannustanssit-prosessin aikana esitteli helsinkiläisravintolan miestenhuoneessa esitteli toisilleen Hannu Salaman ja pääsyyttäjän, oikeusministeri J.O. Söderhjelman. Miehet eivät sitä ennen tunteet, mutta mielistyivät niin, että Lagercrantzilla oli vaikeuksia erottaa innokkaat uudet ystävykset toisistaan.

Vaiikoivaa kerrontaa

Tutkijan kannalta Lagercrantzin muistoihin pätee kyllä tuttu sääntö, jonka mukaan kaikkiin omaeläkertoihin — niitähän muistelmat ovat — tulee suhtautua kuin kertomuksiin, narraatioihin. Ei dokumenttina eletystä elämästä, vaan konstruktiona siitä, missä valossa kertoja itse haluaisi elämänsä ja toimintansa muistettavan.